

مروری بر پژوهش‌های تاب‌آوری در گردشگری و روندهای پژوهشی آن: یک تحلیل کتابسنجی

حمیدرضا ایرانی^{۱*}، مصطفی اسماعیلی مهباری^۱، وحید نورمندی پورⁱⁱⁱ

- ۱- استادیار، گروه مدیریت بازرگانی و کسب و کار، دانشکده مدیریت و حسابداری دانشکده‌های فاریابی دانشگاه تهران، قم، ایران
- ۲- دکتری مدیریت بازرگانی گرایش بازاریابی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشکده‌های فاریابی دانشگاه تهران، قم ایران
- ۳- دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی گرایش تجارت الکترونیک، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشکده‌های فاریابی دانشگاه تهران، قم ایران

چکیده

به دلیل شوک‌های مختلفی که کسب و کارها و مقاصد گردشگری را تهدید می‌کند، اهمیت تاب‌آوری روز به روز بیشتر می‌شود، زیرا تاب‌آوری می‌تواند باعث توسعه پایدار کسب و کارها و مقاصد گردشگری باشد. با توجه به رشد کمی و کیفی پژوهش‌ها در این زمینه، نیاز است تا روند‌های چند سال گذشته این تلاش‌ها به صورت کلی مورد بررسی قرار گیرد. پژوهش حاضر در تلاش است تا با استفاده از روش کتابسنجی و مصورسازی، مروری کمی بر پژوهش‌های تاب‌آوری در گردشگری انجام دهد. در راستای این هدف، اطلاعات بازاریابی شده از پایگاه داده اسکوپوس مورد تحلیل قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که تعداد پژوهش‌ها و استناد‌های انجام شده در سال ۲۰۲۱ به بالاترین تعداد رسیده است. به علاوه برترین مقالات، پژوهشگران، دانشگاه‌ها، مجلات و کشورها نیز معرفی شدند. همچنین تحلیل هم‌تالیفی، همکاری و ارتباط میان کشورها در این زمینه را نشان داد. تحلیل هم‌آیندی نیز نشان داد که واژگان کلیدی در سال‌های گذشته از تاب‌آوری، ظرفیت انطباق و آسیب‌پذیری به سوی تاب‌آوری مقصد تحول یافته است.

واژگان کلیدی: تاب‌آوری، گردشگری، آسیب‌پذیری، ظرفیت انطباق

^۱ نویسنده مسئول: hamidrezairani@ut.ac.ir

Review on Researches in tourism resilience and its' trends: A bibliometric analysis

Abstract

Due to various shocks threatening tourism businesses and destinations the importance of resilience is getting more and more, because resilience can create sustainability for tourism businesses and destinations. As a result of qualitative and quantitative growth in researches in this field there is a need to investigate the general trend of these efforts in recent years. The present study tries to exploit bibliometric and visualization method in order to conduct quantitative review on researches of resilience in tourism. Align with this goal, retrieved data from Scopus database were investigated. Findings present that the number of researches and citations reached the highest point in 2021. In addition, top articles, authors, universities, journals and countries were introduced. Also co-authorship analysis showed the relationship and cooperation among countries in this field. Moreover Co occurrence analysis reveals that keywords in recent years, evolved from resilience, adaptive capacity and vulnerability towards destination resilience

keywords: Resilience, Tourism, Vulnerability, Adaptive capacity

مقدمه

تاب‌آوری یکی از مفاهیم کلیدی است که برای درک فرآیند پویای تغییر در سیستم‌های اجتماعی-اکولوژیکی استفاده می‌شود. هولینگ^۱ (۱۹۷۳) تاب‌آوری را به عنوان معیاری از توانایی یک سیستم برای جذب شوک‌های طبیعی یا اقتصادی و ادامه عملکرد در سطوح عملکرد پیش شوک تعریف کرد (بابهیونا و چاترجی^۲ ۲۰۲۰). دزیای کسبوکار، تاب‌آوری را به عنوان یک ابزار/ استراتژی مدیریت بحران برای ثبات

¹ Holling

² Barbhuiya and Chatterjee

کسب‌وکار و سازگاری با انواع خطرات، در هنگام بلایای طبیعی و شرایط اضطراری می‌شناسد. تاب‌آوری، یک سیستم اجتماعی-اکولوژیکی را قادر می‌سازد تا در بلند مدت پایدار باشد. علاوه بر این، تاب‌آوری کسب‌وکار با توانایی سازمان برای انطباق با محیط و شرایط جدید برای کاهش اثرات حادثه مرتبط است (شارما و همکاران^۱، ۲۰۲۱؛ اسپینر و همکاران^۲، ۲۰۱۷).

گردشگری نقش مهمی در حوزه سیاسی-اقتصادی جهانی دارد. این یک محرک کلیدی برای رشد اقتصادی و فراهم کننده اشتغال برای مقاصد گردشگری است. صنعت گردشگری و به طور خاص، یک مقصد گردشگری خاص ممکن است در مقاطع زمانی مختلف در معرض انواع مختلفی از شوک‌های ناگهانی قرار گیرد، مانند بلایای طبیعی نظیر سیل و زلزله، یا اختلالات ساخته‌انسان مانند جنگ‌ها و حملات تروریستی و غیره (ون استیرن^۳، ۲۰۱۸؛ پابلو رومرو و مولینا^۴، ۲۰۱۳). اینچنین شوک‌های بیرونی، درک گردشگران را در مورد جذابیت یک مقصد خاص تغییر می‌دهد و در نتیجه ممکن است منجر به تغییرات منفی در تقاضا شود، زیرا گردشگران ترجیح می‌دهند از مقاصد که ایمنی بیشتری در آنجا وجود دارد بازدید کنند. تغییر در تصویر مقصد ممکن است در نهایت منجر به رکود و افول مقصد گردشگری شود (بابهیونا و چاترجی، ۲۰۲۰؛ زیوین و ایمامورا^۵، ۲۰۱۷). بنابراین تاب‌آوری، به ویژه برای مقاصد گردشگری از اهمیت بالایی برخوردار است. زیرا که برای ادامه حیات آنان ضروری است. در نتیجه ضروری است تا تاثیر انواع شوک‌ها را مورد بررسی قرار داد، تا بتوان استراتژی‌های مناسبی برای بهبود تاب‌آوری تدوین کرد (بابهیونا و چاترجی، ۲۰۲۰). در واقع، به گفته پرایاگ^۶ (۲۰۱۸) نیاز است از دیدگاه مدیریت بحران به دیدگاه تاب‌آوری حرکت کنیم.

گرچه این مفهوم پیش از این در ارتباط با نحوه برخورد با بحران‌ها، مورد توجه بسیاری از پژوهشگران قرار داشت و هر کدام این موضوع را از منظرهای مختلف نگریسته‌اند. اما با همه‌گیری بیماری کووید ۱۹، بر تعداد این پژوهش‌ها و اهمیت آن‌ها افزوده شد، بنابراین نیاز است تا پژوهشی مروری، به بررسی روند پژوهش‌های انجام گرفته در این

¹ Sharma, Thomas et al.

² Espiner, Orchiston et al.

³ van Strien

⁴ Pablo-Romero & Molina

⁵ Nguyen and Imamura

⁶ Prayag

زمینه پرداخته و به عبارتی دیگر، تصویری کلی از این موضوع و جریان های پژوهشی شکل گرفته را ارائه دهد.

تحلیل کتابسنجی علاوه بر اینکه ابزار قدرتمندی برای بررسی و ارزیابی خروجی های علمی پژوهشگران، مجلات، دانشگاهها و کشورها است. می تواند ساختار مفهومی و روند تکامل یک موضوع را نیز نشان دهد (سینگ و شارما، ۲۰۲۱). بنابراین هدف پژوهش حاضر، پاسخ به سوالات زیر است:

۱. روند انتشار کمی پژوهش ها در زمینه تاب آوری در گردشگری در طول زمان چگونه بوده است؟
۲. استناد به پژوهش های این موضوع چگونه بوده و پر استنادترین مقالات کدام بوده اند؟
۳. کدام مجلات، پژوهشگران، کشورها و دانشگاهها از نظر تعداد پژوهش ها، برتر بوده اند؟
۴. همکاری میان کشورها در این زمینه چگونه بوده است؟
۵. پرتکرارترین واژگان در این زمینه کدام واژگان بوده اند و روند موضوعی پژوهش در این زمینه چگونه بوده است؟

ادبیات پژوهش

تاب‌آوری که از واژه لاتین *resilire* به معنای "جهش به عقب" سرچشمه می‌گیرد، معمولاً به عنوان توانایی ایجاد ظرفیت بازگشت از رویدادهای نامطلوب درک می‌شود. این مفهوم که ریشه‌هایی عمیق در پزشکی، روان‌شناسی، مهندسی و آموزش دارد در ابتدا توسط یک بوم‌شناس به نام هولینگ (۱۹۷۳) توسعه یافت و برای توضیح پویایی‌های غیرخطی مشاهده شده در سیستم‌های اکولوژیکی به ادبیات بوم‌شناسی معرفی شد. نظریه تاب‌آوری از همان زمان به سیستم‌های اجتماعی-اکولوژیکی پیوند خورده است که نقش کنش‌آسان در تاب‌آوری را تشخیص می‌دهد و زمینه‌های اجتماعی مانند جامعه را توضیح می‌دهد (بک و همکاران، ۲۰۱۶؛ آدامز و همکاران، ۲۰۲۱). گرچه با توجه به خاستگاه‌های دانشگاهی متنوع، تعاریف متعددی از تاب‌آوری

¹ Singh and Sharma

² Bec, et al.

³ Adams et al.

وجود دارد، اما همه آنها، دارای دیدگاهی بر اساس سیستم‌های پویا و سازگار با تغییرات را دارند (ماستن و ابرادوویچ^۱، ۲۰۰۶). به طور خلاصه، تاب‌آوری اینگونه تعریف می‌شود: “ظرفیت یک سیستم برای جذب اختلال و سازماندهی مجدد در شرایط در حال تغییر است، به طوری که اساساً همان عملکرد، ساختار، هویت و بازخورد ها را حفظ کند” (واکر و همکاران^۲، ۲۰۰۴). رسیدن به این هدف برای هر کسب و کار و به ویژه مقاصد گردشگری، علاوه بر نیاز به وجود استراتژیهای تاب‌آوری، نیازمند ماهنگی در اجراء تکنیک‌های مختلف مدیریت بحران، روابط خوب بین همه ذینفعان، وجود یک شبکه جامع، شناخت ریسک‌ها و فرصت‌ها، و مداخله به موقع است (آلوز و همکاران^۳، ۲۰۲۰). پژوهشگران این مفهوم تلاش داشته‌اند تا از منظرها و ابعاد گوناگون تاب‌آوری را مورد بررسی قرار دهند، مانند تاب‌آوری اقتصادی (مانند لو^۴، ۲۰۰۴)، تاب‌آوری اجتماعی (شریفی^۵، ۲۰۱۶)، و تاب‌آوری سازمانی (آرچیستون و همکاران^۶، ۲۰۱۶)، خطرات و بلایای کوتاه‌مدت (بک و همکاران^۷، ۲۰۱۶)، سیستم‌های بسیار آسیب‌پذیر (لارسن و همکاران^۸، ۲۰۱۱). بنابراین هر کدام از پژوهش‌ها تلاش داشته‌اند تا شاخص‌هایی را برای اندازه‌گیری تاب‌آوری در برابر بلایا پیشنهاد ارائه دهند. شاخص‌های مختلفی برای شده‌اند که این شاخص‌ها شامل ظرفیت‌های اجتماعی، اقتصادی، نهادی، زیرساختی و اجتماعی مقاصد گردشگری برای مقاومت در برابر شوک‌های ناگهانی می‌شود (کاتر و همکاران^۹، ۲۰۱۰).

روش پژوهش

این پژوهش از نوع توصیفی تحلیلی است و از روش کتابسنجی و مصورسازی برای ارائه مروری بر مطالعات انجام گرفته و شناسایی روندهای پژوهشی در موضوع تاب‌آوری در

¹ Masten and Obradović

² Walker, et al

³ Alves, et al.

⁴ Lew

⁵ Sharifi

⁶ Orchiston, et al.

⁷ Bec et al.,

⁸ Larsen et al

⁹ Cutter, et al.

گردشگری، استفاده کرده است. بنابراین برای استخراج داده‌های مرتبط و تحلیل واژگان زیر جستجو شدند:

"Resiliency "AND "Tourism" OR "Resilience" AND "Tourism" OR "Tourism Resiliency" OR "Tourism Resilience"

پیش از استخراج داده‌ها، معیارهای ورودی و خروجی برای داده‌ها تعیین شد. برای معیار ورودی، پایگاه اسکوپوس برای استخراج داده‌ها برگزیده شد زیرا این پایگاه داده، دارای پوشش گسترده‌ای است. همچنین برای قلمرو جستجو مورد استفاده قرار گرفت تا در عین جامع بودن، از ورود مقالات خارج از این موضوع جلوگیری شود.

پس از مرحله اول بازیابی، ۲۰۹ رکورد به دست آمد که پس از اعمال معیار خروجی یعنی زبان انگلیسی، به تعداد ۲۰۳ رکورد کاهش یافت. زبان به انگلیسی محدود شد تا سطح پژوهش‌های مورد بررسی، بین‌المللی باشد. همچنین هیچ‌گونه محدودیت زمانی و نوع مقاله اعمال نشد، تا تمامی پژوهش‌های انجام گرفته بررسی شوند. در پایان، اطلاعات ۲۰۳ پژوهش انجام گرفته در زمینه تاب‌آوری در گردشگری به طور کامل ذخیره و برای تحلیل مورد استفاده قرار گرفت.

تحلیل مصورسازی در پژوهش حاضر با استفاده از نرم افزار وی او اس و یوئر^۱ انجام شد. این نرم افزار می‌تواند با استفاده از گره‌ها و پیوندهایی، اطلاعات کتابسنجی پژوهش‌ها را به نمایش بگذارد. بزرگتر بودن گره‌ها نشانگر تعداد دفعات تکرار و پیوند میان گره‌ها نشانگر ارتباط میان این پژوهش‌ها است (وان اک و والتمن^۲، ۲۰۱۶).

در این پژوهش از دو تحلیل هم‌تألیفی و تحلیل هم‌آیندی واژگان استفاده شده است. تحلیل هم‌تألیفی، ایجاد رابطه میان مولفان را بر اساس حضور مشترک در یک مقاله بررسی می‌کند. هم‌تألیفی به درک ساختار اجتماعی و شبکه‌های همکاری در پژوهش در زمینه‌ای خاص کمک می‌کند (گریگوس و همکاران^۳، ۲۰۱۹؛ زوپیک و کیتر، ۲۰۱۵). تحلیل هم‌آیندی واژگان، تعداد دفعاتی که واژگانی خاص در کنار هم تکرار شده‌اند را بررسی می‌کند. به عبارت دیگر، رایج‌ترین واژگان مورد استفاده در اسناد را نشان

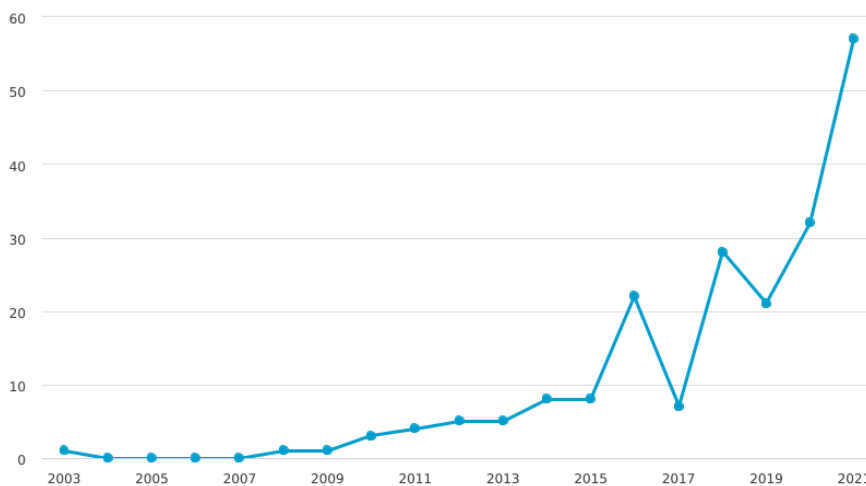
¹ VOS viewer

² Van Eck and Waltman

³ Garrigos, et al.

می‌دهد. در نتیجه با استفاده از این تحلیل می‌توان روندها و موضوعات را در یک حوزه یا موضوع پژوهشی نشان داد (زوپیک و کیتز، ۲۰۱۵).
یافته‌های پژوهش

برای پاسخ به اولین سوال پژوهش حاضر، داده‌های توصیفی مورد بررسی قرار می‌گیرند. داده‌های استخراج شده از پایگاه داده اسکوپوس نشان می‌دهند که در سال ۲۰۰۳ تنها یک مقاله در این حوزه منتشر شده و تا سال ۲۰۰۸ هیچ مقاله‌ای انتشار نیافته است. در سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹، هر سال یک مقاله منتشر شده و از سال ۲۰۱۰ روند افزایشی انتشار مقالات این حوزه با انتشار ۳ مقاله آغاز شده است و بجز سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۹ که تعداد مقالات منتشر شده نسبت به سال قبلشان افت داشته، روند افزایشی انتشار مقالات تاکنون ادامه داشته است. در سال ۲۰۲۱، نیز ۵۷ مقاله در این حوزه منتشر شده است که بالاترین آمار انتشارات مقالات این حوزه طی سال‌های اخیر بوده و همچنین نشان دهنده حفظ روند صعودی انتشار مقالات است. شکل ۱ روند انتشار را در قالب نمودار و جدول ۱ آمار انتشار مقالات در سال‌های گذشته را نشان می‌دهد.

شکل ۱: روند انتشارات مقالات

در پاسخ به دومین سوال پژوهش، استنادهای مقالات این حوزه از سال ۲۰۰۹ با یک استناد آغاز شده و با روند افزایشی ادامه پیدا کرده و در سال ۲۰۲۱ با ۱۱۳۵۸ استناد به

بالاترین میزان خود ر سیده است. جدول ۲ سال و مجموع تعداد استنادها و روند استنادهای این حوزه را طی سال‌های گذشته نشان می‌دهد. با توجه به داده‌های استخراج شده، مقاله‌ی بیگز، هال و استوکل (۲۰۱۲) پر استنادترین مقاله با مجموع ۱۷۲ استناد است که در مجله گردشگری پایدار^۱ منتشر است و پس از آن مقاله‌ی استریکلندمونرو، الیسون و مور (۲۰۱۰) با مجموع ۱۶۴ استناد دومین مقاله پراستناد این حوزه به شمار می‌رود که در سالنامه تحقیقات گردشگری^۲ منتشر شده است. در جدول ۳ فهرستی از ده مقاله برتر از نظر استناددهی نشان داده شده است.

جدول ۱: آمار انتشار مقالات در حوزه پژوهش تاب‌آوری گردشگری

سال انتشار	تعداد	درصد از کل	سال انتشار	تعداد	درصد از کل	سال انتشار	تعداد	درصد از کل	سال انتشار	تعداد	درصد از کل
۲۰۲۱	۵۷	۲۸.۰۷	۲۰۱۶	۲۲	۱۰.۸۳	۲۰۱۱	۴	۱.۹۷	۲۰۰۶	۰	۰
۲۰۲۰	۳۲	۱۵.۷۶	۲۰۱۵	۸	۳.۹۴	۲۰۱۰	۳	۱.۴۷	۲۰۰۵	۰	۰
۲۰۱۹	۲۱	۱۰.۳۴	۲۰۱۴	۸	۳.۹۴	۲۰۰۹	۱	۰.۴۹	۲۰۰۴	۰	۰
۲۰۱۸	۲۸	۱۳.۷۹	۲۰۱۳	۵	۲.۴۶	۲۰۰۸	۱	۰.۴۹	۲۰۰۳	۱	۰.۴۹
۲۰۱۷	۷	۳.۴۴	۲۰۱۲	۵	۲.۴۶	۲۰۰۷	۰	۰			

جدول ۲: آمار تعداد استناد مقالات در حوزه پژوهش تاب‌آوری گردشگری

سال انتشار	تعداد استناد	سال انتشار	تعداد استناد	سال انتشار	تعداد استناد	سال انتشار	تعداد استناد
۲۰۲۱		۲۰۱۶	۲۰۶	۲۰۱۱	۱۸	۲۰۰۶	۰
۲۰۲۰	۷۳۲	۲۰۱۵	۹۵	۲۰۱۰	۳	۲۰۰۵	۰
۲۰۱۹	۴۲۷	۲۰۱۴	۱۰۸	۲۰۰۹	۱	۲۰۰۴	۰

¹ Journal of Sustainable Tourism

² Annals of Tourism Research

۰	۲۰۰۳	۰	۲۰۰۸	۶۰	۲۰۱۳	۴۴۱	۲۰۱۸
		۰	۲۰۰۷	۵۷	۲۰۱۲	۱۹۵	۲۰۱۷

جدول ۳: پر استنادترین مقالات در حوزه پژوهش تاب‌آوری گردشگری

متوسط هر سال	مجموع استنادها	نشریه	نویسندگان و سال انتشار	عنوان مقاله
۱۹.۱۱	۱۷۲	Journal of Sustainable Tourism	Biggs D., Hall C.M., Stoeckl N. (2012)	The resilience of formal and informal tourism enterprises to disasters: Reef tourism in Phuket, Thailand
۱۴.۹۰	۱۶۴	Annals of Tourism Research	Strickland-Munro J.K., Allison H.E., Moore S.A. (2010)	Using resilience concepts to investigate the impacts of protected area tourism on communities
۲۱	۱۴۷	Tourism Geographies	Lew A.A. (2014)	Scale, change and resilience in community tourism planning
۱۴.۴	۱۴۴	Tourism Management	Ruiz-Ballesteros E. (2011)	Social-ecological resilience and community-based tourism. An approach from Agua Blanca, Ecuador.
۳۰.۷۵	۱۲۳	Tourism Management	Liu A., Pratt S. (2017)	Tourism's vulnerability and resilience to terrorism
۱۳.۳۷	۱۰۷	Annals of Tourism Research	Becken S. (2013)	Developing a framework for assessing resilience of tourism sub-systems to climatic factors
۱۵.۱۴	۱۰۶	Journal of Sustainable Tourism	Calgaro E., Lloyd K., Dominey-Howes D.	From vulnerability to transformation: a framework for

			(2014)	assessing the vulnerability and resilience of tourism destinations
۱۹	۹۵	Journal of Sustainable Tourism	Scott D., Hall C.M., Gossling S. (2016)	A review of the IPCC Fifth Assessment and implications for tourism sector climate resilience and decarbonization
۷.۲۷	۸۰	Tourism Recreation Research	Cochrane J. (2010)	The sphere of tourism resilience
۷.۹	۷۹	Global Environmental Change	Larsen R.K., Calgaro E., Thomalla F. (2011)	Governing resilience building in Thailand's tourism-dependent coastal communities: Conceptualising stakeholder agency in social-ecological systems

برترین مجلات

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که از نظر منابع، بیشترین تعداد مقالات منتشر شده تاب‌آوری در گردشگری متعلق به مجله گرد شگری پایدار^۱ با تعداد ۱۸ مقاله (۸.۸۶ درصد) است که پر استنادترین مقاله نیز در همین مجله منتشر شده است و پس از آن مجله پایداری سوئیس^۲ با ۱۴ مقاله (۶.۸۹ درصد) و مجله جغرافیای گرد شگری^۳ با ۱۳ مقاله (۶.۴۰ درصد) رتبه دوم و سوم انتشار مقالات را دارند. در جدول ۴ مجلات برتر این حوزه نمایش داده شده‌اند.

جدول ۴: برترین مجلات در حوزه پژوهش تاب‌آوری گردشگری

¹ Journal Of Sustainable Tourism

² Sustainability Switzerland

³ Tourism Geographies

رتبه	مجله	تعداد مقاله	درصد از کل
۱	Journal Of Sustainable Tourism	۱۸	۸.۸۶
۲	Sustainability Switzerland	۱۴	۶.۸۹
۳	Tourism Geographies	۱۳	۶.۴۰
۴	Current Issues In Tourism	۱۰	۴.۹۲
۵	Annals Of Tourism Research	۷	۳.۴۴
۶	Tourism Management Perspectives	۷	۳.۴۴
۷	Tourism Management	۵	۲.۴۶
۸	Tourism Planning And Development	۵	۲.۴۶
۹	Asia Pacific Journal Of Tourism Research	۴	۱.۹۷
۱۰	International Journal Of Tourism Cities	۴	۱.۹۷

برترین نویسندگان

نتایج پژوهش نشان می‌دهد، ۱۳ مؤلف تاکنون حداقل ۳ مقاله در این حوزه منتشر کرده‌اند. در رده اول پرایاگ^۱ و هال^۲ هر کدام با ۶ مقاله (۲.۹۵ درصد)، در رده دوم لوت^۳، ارکیستون^۴ و ویس^۵ هر کدام با ۵ مقاله (۲.۴۶ درصد) و در رده سوم بیگز^۶، هالادی^۷ و مندل^۸ هر کدام با ۴ مقاله (۱.۹۷ درصد) قرار دارند. فهرست مولفان برتر این حوزه در جدول ۵ نمایش داده شده‌است.

جدول ۵: برترین نویسندگان در حوزه پژوهش تاب‌آوری گردشگری

مؤلف	تعداد اثر	درصد	مؤلف	تعداد اثر	درصد
Hall, C.M.	۶	۲.۹۵	Mandal, S.	۴	۱.۹۷
Prayag, G.	۶	۲.۹۵	Calgaro, E.	۳	۱.۴۷

¹ Prayag, G.

² Hall, C.M.

³ Luthe, T.

⁴ Orchiston, C.

⁵ Wyss, R.

⁶ Biggs, D.

⁷ Holladay, P.J.

⁸ Mandal, S.

۱.۴۷	۳	Jang, S.	۲.۴۶	۵	Luthe, T.
۱.۴۷	۳	Kato, K.	۲.۴۶	۵	Orchiston, C.
۱.۴۷	۳	Kim, J.	۲.۴۶	۵	Wyss, R.
۱.۴۷	۳	Powell, R.B.	۱.۹۷	۴	Biggs, D.
			۱.۹۷	۴	Holladay, P.J.

دانشگاه‌های برتر

در میان دانشگاه‌های برتر در زمینه پژوهش تاب‌آوری گردشگری، دانشگاه کانتربری^۱ که با ۱۱ اثر (۵.۴۱ درصد) در رتبه اول و پس از آن دانشگاه اوتاگو^۲ با ۷ اثر (۳.۴۴ درصد) و دانشگاه گریفیت^۳ با ۶ اثر (۲.۹۵ درصد) در رتبه دوم و سوم قرار دارند. ۱۰ دانشگاه برتر پژوهش این حوزه در جدول ۶ فهرست شده‌اند.

جدول ۶: برترین دانشگاه‌ها در حوزه پژوهش تاب‌آوری گردشگری

درصد از کل	تعداد اثر	دانشگاه
۵.۴۱	۱۱	University of Canterbury
۳.۴۴	۷	University of Otago
۲.۹۵	۶	Griffith University
۲.۴۶	۵	James Cook University
۱.۹۷	۴	University of Johannesburg
۱.۹۷	۴	Hong Kong Polytechnic University
۱.۹۷	۴	University of Florida
۱.۹۷	۴	Texas A&M University
۱.۹۷	۴	Wakayama University

¹ University of Canterbury

² University of Otago

³ Griffith University

۱.۹۷	۴	The University of Queensland
------	---	------------------------------

برترین کشورها

براساس داده‌های بازیابی شده، کشورهای برتر در این زمینه نیز از نظر تعداد مقالات شناسایی شدند. بیشترین انتشار مقالات این حوزه را ایالات متحده آمریکا با ۳۷ مقاله (۱۸.۲۲ درصد) دارد و پس از آن کشورهای استرالیا با ۲۷ مقاله (۱۳.۳۰ درصد)، بریتانیا با ۲۵ مقاله (۱۲.۳۱ درصد)، نیوزیلند با ۲۰ مقاله (۹.۸۵ درصد) و چین با ۱۵ مقاله (۷.۳۸ درصد) در رده‌های دوم تا چهارم قرار دارند.

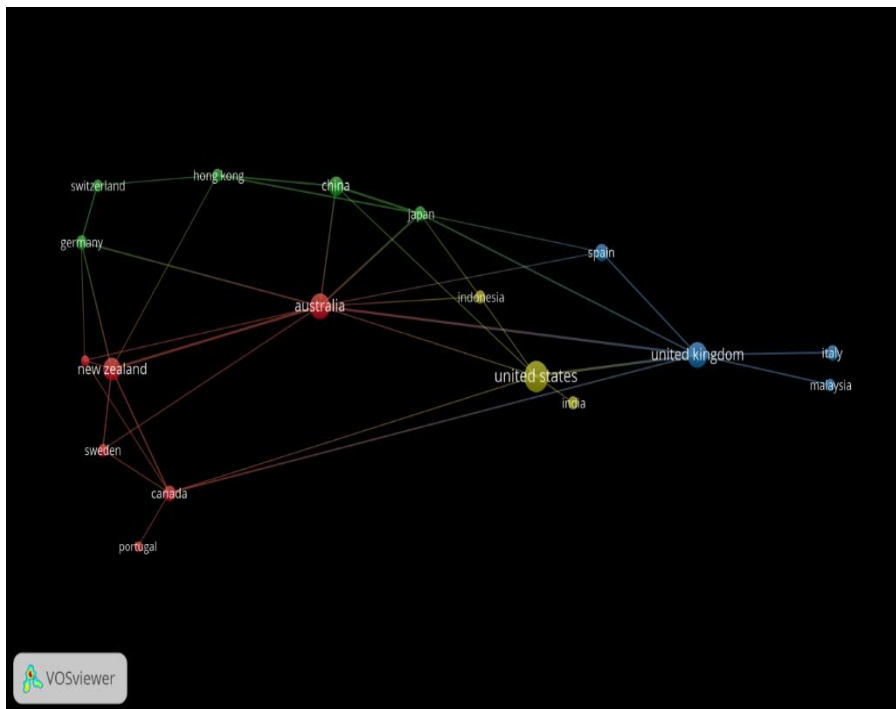
جدول ۷: برترین کشورها در حوزه پژوهش تاب‌آوری گردشگری

رتبه	کشور	تعداد اثر	درصد از کل
۱	ایالات متحده آمریکا	۳۷	۱۸.۲۲
۲	استرالیا	۲۷	۱۳.۳۰
۳	بریتانیا	۲۵	۱۲.۳۱
۴	نیوزیلند	۲۰	۹.۸۵
۵	چین	۱۵	۷.۳۸
۶	اسپانیا	۱۲	۵.۹۱
۷	ایتالیا	۱۰	۴.۹۲
۸	کانادا	۹	۴.۴۳
۹	ژاپن	۹	۴.۴۳
۱۰	آلمان	۸	۳.۹۴

تحلیل هم‌تألیفی

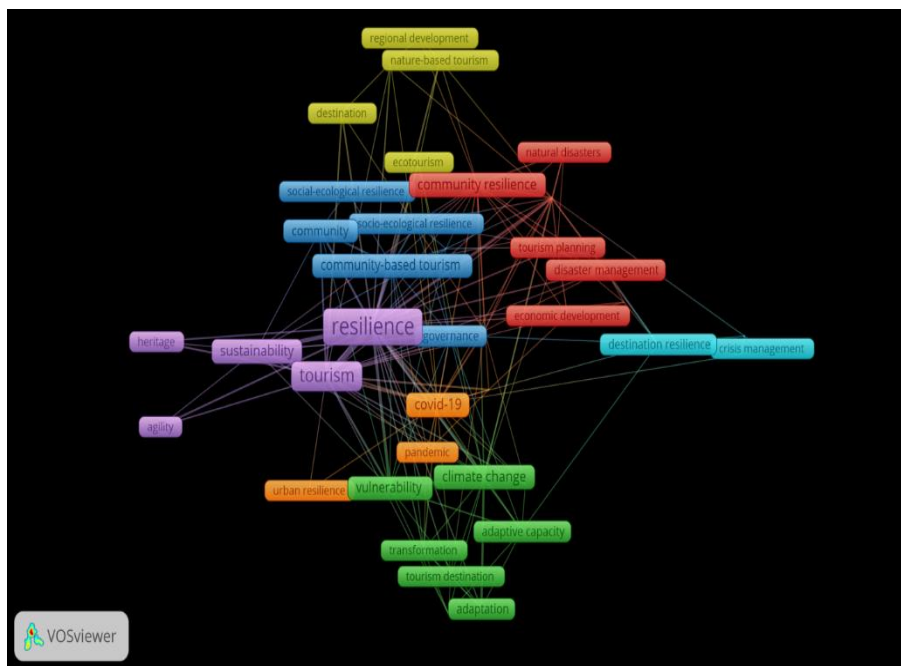
تحلیل هم‌تألیفی چهار خوشه را نشان می‌دهد. ایالات متحده با ۳۸، استرالیا ۲۷، بریتانیا ۲۶، نیوزیلند ۲۱ و چین با ۱۵ مقاله، بیشترین همکاری را با دیگر کشورها داشته

اند. لازم به ذکر است که به جز نیوزلند که در خوشه استرالیا قرار دارد، چهار کشور دیگر ذکر شده، کشورهای پیشرو در خوشه خود هستند.

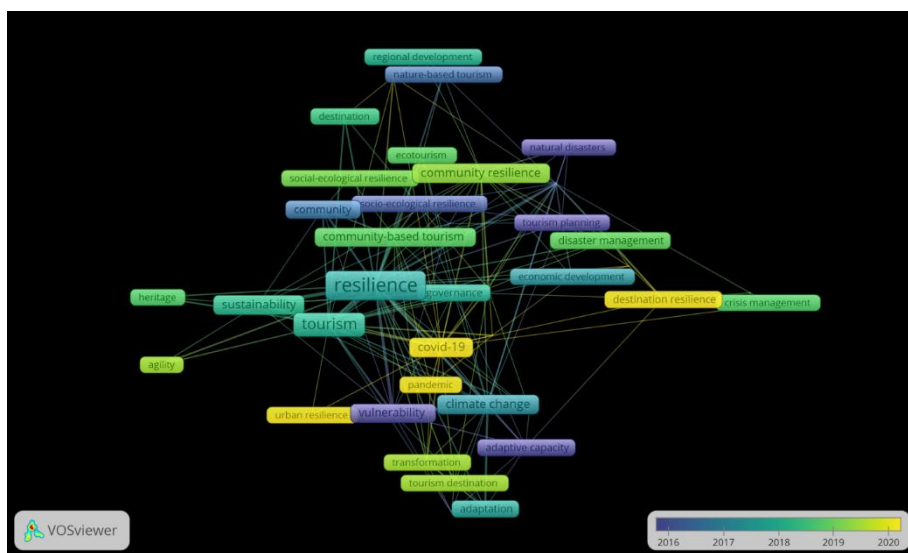

شکل ۱: هم‌تألیفی کشورها

پرتکرارترین واژگان در زمینه تاب‌آوری در گردشگری عبارت‌اند از: تاب‌آوری (۸۲)، گردشگری (۴۲)، پایداری (۱۶)، کوید ۱۹ (۱۵)، تاب‌آوری جامعه (۱۴)، گردشگری پایدار (۱۴). رنگ یکسان خوشه‌ها نشانگر نزدیکی مفهومی آنان به یکدیگر است.

شکل ۲: تحلیل هم آیندی واژگان

شکل ۳: تحلیل هم آیندی واژگان بر اساس روند تاریخی

تحلیل هم‌آیندی واژگان بر اساس روند تاریخی، تحول موضوعات مورد پژوهش را در طی سالهای گذشته نشان می‌دهد. بر این اساس، در موضوع تاب‌آوری در گردشگری، در پژوهش‌های اولیه در سالهای گذشته، پژوهش‌ها بیشتر بر ویژگی‌های بوم‌شناختی اجتماعی تمرکز داشته‌اند. برای مثال واکر و همکاران^۱ (۲۰۰۴) ویژگی‌های بوم‌شناختی یک سیستم را مورد بررسی قرار دادند. شناخت این ویژگی‌ها می‌تواند برای شناخت مسائل سطح کلان، به پژوهشگران یاری‌رساند. یعنی می‌توان درک کرد که یک سیستم چه میزان ناآرامی را می‌تواند تحمل کند. در یک سیستم تاب‌آور، این ناآرامی‌ها نیز حتی می‌تواند باعث نوآوری شود (آگر^۲، ۲۰۰۶). آسیب‌پذیری سیستم‌ها از جمله موضوعات پژوهشی در مطالعات اولیه در این زمینه بوده است (ماتسدا شینوزو و جومسن^۳، ۲۰۰۸)، زیرا آسیب‌پذیری و تاب‌آوری به شدت به همدیگر وابسته هستند. در مقابل، موضوع دیگر، ظرفیت انطباق‌پذیری است که به ظرفیت یک سیستم برای تحمل ناآرامی‌های اشاره دارد، بدون اینکه عمل‌کرد اصلی‌اش را از دست بدهد (بوی و همکاران^۴، ۲۰۲۰). در ادامه موضوع تاب‌آوری جامعه بیشتر توجه پژوهشگران را جلب کرده است (مانند؛ شریفی ۲۰۱۶) در نهایت نیز، در دو سال گذشته به دلیل همه‌گیری ویروس کووید ۱۹، تمرکز پژوهش‌های تاب‌آوری بر این موضوع و به ویژه تاب‌آوری مقصد (مانند آموره و همکاران^۵، ۲۰۱۸) بوده است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این پژوهش ارائه تصویری کلی از روند جهانی پژوهش‌های انجام شده در زمینه تاب‌آوری در گردشگری است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد از سال ۲۰۱۰ با انتشار ۳ مقاله روند افزایشی انتشار مقالات این حوزه آغاز شده، که در نهایت در سال جاری تاکنون با انتشار ۵۷ مقاله این روند به اوج خود رسیده است. یکی از دلایل اصلی این افزایش را می‌توان، همه‌گیری کووید ۱۹ و در نتیجه نگارش مقالات تاب‌آوری در این باره دانست. از تعداد کل ۲۰۳ عدد مقاله انتشار یافته، تعداد کل استنادها ۳۷۴۶ بوده است. استناددهی در این حوزه از سال ۲۰۰۹ آغاز و تاکنون با روند افزایشی ادامه

¹ Walker, et al.

² Adger

³ Scheyvens and Jomsen

⁴ Bui, et al.

⁵ Amore, et al.

یافته است که در نتیجه این روند، سال ۲۰۲۱، با ۱۳۵۸ استناد، پراستنادترین سال این حوزه می‌باشد. پراستنادترین مقاله، مقاله‌ی بی‌گز، هال و استوکل (۲۰۱۲) است که مجموع استنادهای آن به ۱۷۲ می‌رسد و تاب‌آوری شرکت‌های گردشگری را مورد بررسی قرار داده است. این مقاله در مجله گردشگری پایدار منتشر شده است و طبق یافته‌ها بیشترین تعداد مقالات حوزه تاب‌آوری گردشگری شامل ۱۸ مقاله (۸.۸۶ درصد از کل) نیز در همین مجله منتشر شده‌اند. ۱۳ مولف حداقل سه عنوان مقاله در این حوزه داشته‌اند که پرایاگ و هال هر کدام با ۶ مقاله (۲.۹۵ درصد) در رده اول نویسندگان تاب‌آوری گردشگری قرار دارند. در بین کشورها، ایالات متحده آمریکا با ۳۷ مقاله (۱۸.۲۲ درصد) بیشترین تعداد مقالات این حوزه را دارد. دانشگاه کانتربری نیز با ۱۱ اثر (۵.۴۱ درصد) موثرترین دانشگاه حوزه تاب‌آوری گردشگری از نظر تعداد پژوهش‌ها بوده است که این به دلیل حضور پژوهشگرانی هم‌چون هال در این دانشگاه بوده است.

با انجام تحلیل هم‌تألیفی، چهار خوشه مشخص شدند که آمریکا با ۳۸، استرالیا با ۲۷، بریتانیا با ۲۶ و چین با ۱۵ مقاله کشورهای پیشرو در هر خوشه هستند. همچنین با استفاده از نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل هم‌آیندی واژگان می‌توان به روند موضوعات مورد پژوهش در تاب‌آوری گردشگری پی برد. بر این اساس، سیر تکامل موضوع از موضوعاتی شامل بوم‌شناسی اجتماعی و آسیب‌پذیری سیستم‌ها در مطالعات اولیه به سمت موضوعاتی مانند تاب‌آوری جامعه و در نتیجه تاب‌آوری مقصد حرکت کرده است که این تغییر جهت را می‌توان ناشی از همه‌گیری کوید ۱۹ در دو سال اخیر دانست.

منابع

1. Adams, K. M., Choe, J., Mostafanezhad, M., & Phi, G. T. (2021). (Post-) pandemic tourism resiliency: Southeast Asian lives and livelihoods in limbo. *Tourism Geographies*, 1-22.
2. Adger, W. N. (2006). "Vulnerability." *Global Environmental Change* 16(3): 268-281.
3. JC, A., & TC, L. (2020). Crisis Management for Small Business during the COVID-19 Outbreak: Survival, Resilience and Renewal Strategies of Firms in Macau.

4. Amore, A., Prayag, G., & Hall, C. M. (2018). Conceptualizing destination resilience from a multilevel perspective. *Tourism Review International*, 22(3-4), 235-250.
5. Annarelli, A. and F. Nonino (2016). "Strategic and operational management of organizational resilience: Current state of research and future directions." *Omega* 62: 1-18.
6. Barbhuiya, M. R. and D. Chatterjee (2020). "Vulnerability and resilience of the tourism sector in India: Effects of natural disasters and internal conflict." *Tourism Management Perspectives* 33: 100616.
7. Bec, A., McLennan, C. L., & Moyle, B. D. (2016). Community resilience to long-term tourism decline and rejuvenation: A literature review and conceptual model. *Current Issues in Tourism*, 19(5), 431-457.
8. Becken, S. (2013). "Developing a framework for assessing resilience of tourism sub-systems to climatic factors." *Annals of Tourism Research* 43: 506-528.
9. Benckendorff, P., & Zehrer, A. (2013). A network analysis of tourism research. *Annals of Tourism Research*, 43, 121-149.
10. Brouder, P. (2020). "Reset redux: Possible evolutionary pathways towards the transformation of tourism in a COVID-19 world." *Tourism Geographies* 22(3): 484-490.
11. Bui, H. T., Jones, T. E., Weaver, D. B., & Le, A. (2020). The adaptive resilience of living cultural heritage in a tourism destination. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(7), 1022-1040.
12. Cellini, R. and T. Cuccia (2015). "The economic resilience of tourism industry in Italy: What the 'great recession' data show." *Tourism Management Perspectives* 16: 346-356.
13. Cheer, J. M. and A. A. Lew (2017). *Tourism, resilience and sustainability: Adapting to social, political and economic change*, Routledge.
14. Cinner, J., Fuentes, M. M., & Randriamahazo, H. (2009). Exploring social resilience in Madagascar's marine protected areas. *Ecology and society*, 14(1).
15. Clifton, D. (2010). "Progressing a sustainable-world: a socio-ecological resilience perspective." *Journal of Sustainable Development* 3(4): 74.
16. Cochrane, J. (2010). "The sphere of tourism resilience." *Tourism Recreation Research* 35(2): 173-185.

17. Cutter, S. L., Burton, C. G., & Emrich, C. T. (2010). Disaster resilience indicators for benchmarking baseline conditions. *Journal of homeland security and emergency management*, 7(1).
18. Espiner, S., Orchiston, C., & Higham, J. (2017). Resilience and sustainability: A complementary relationship? Towards a practical conceptual model for the sustainability–resilience nexus in tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(10), 1385-1400.
19. Fitriyanti, F. (2020). "How do Small and Medium Enterprise (SME) survive the COVID-19 outbreak?" *Jurnal Inovasi Ekonomi* 5(02).
20. Gallopín, G. C. (2006). "Linkages between vulnerability, resilience, and adaptive capacity." *Global environmental change* 16(3): 293-303.
21. Garrigos-Simon, F. J., Narangajavana-Kaosiri, Y., & Narangajavana, Y. (2019). Quality in tourism literature: A bibliometric review. *Sustainability*, 11(14), 3859.
22. Hadi, S. (2020). "New perspective on the resilience of SMEs proactive, adaptive, reactive from business turbulence: a systematic review." *J Xi'an Univ Arch Technol* 12: 1265-1275 .
23. Ichinosawa, J. (2006). "Reputational disaster in Phuket: the secondary impact of the tsunami on inbound tourism." *Disaster Prevention and Management: An International Journal* .
24. Ioannides, D. and S. Gyimóthy (2020). "The COVID-19 crisis as an opportunity for escaping the unsustainable global tourism path." *Tourism Geographies* 22(3): 624-632 .
25. Keck, M. and P. Sakdapolrak (2013). "What is social resilience? Lessons learned and ways forward." *Erdkunde*: 5-19 .
26. Ledesma, J. (2014). "Conceptual frameworks and research models on resilience in leadership." *Sage Open* 4(3): 2158244014545464 .
27. Lew, A. A. (2014). "Scale, change and resilience in community tourism planning." *Tourism Geographies* 16(1): 14-22 .
28. Masten, A. S. and J. Obradović (2006). "Competence and resilience in development." *Annals of the New York Academy of Sciences* 1094(1): 13-27 .

29. Neef, A. and J. H. Grayman (2018). Conceptualising the tourism–disaster–conflict nexus, Emerald Publishing Limited .
30. Nguyen, D. N. and F. Imamura (2017). Recovering from prolonged negative destination images in post-disaster northern Japan. Recovering from Catastrophic Disaster in Asia, Emerald Publishing Limited .
31. Orchiston, C., Prayag, G., & Brown, C. (2016). Organizational resilience in the tourism sector. *Annals of Tourism Research*, 56, 145-148.
32. Richter, L. K. and W. L. Waugh Jr (1986). "Terrorism and tourism as logical companions." *Tourism Management* 7(4): 230-238 .
33. Sharifi, A. (2016). "A critical review of selected tools for assessing community resilience." *Ecological indicators* 69: 629-647 .
34. Sharma, G. D., Thomas, A., & Paul, J. (2021). Reviving tourism industry post-COVID-19: A resilience-based framework. *Tourism management perspectives*, 37, 100786.
35. Singh, R., Sibi, P. S., & Sharma, P. (2021). Journal of ecotourism: a bibliometric analysis. *Journal of Ecotourism*, 1-17.
36. Scheyvens, R. and J. Momsen (2008). "Tourism in small island states: From vulnerability to strengths." *Journal of Sustainable Tourism* 16(5): 491-510.
37. Sönmez, S. F. (1998). Tourism, terrorism, and political instability." *Annals of Tourism Research* 25(2): 416-456.
38. van Strien, M. (2018). Tourism business response to multiple natural and human-induced stressors in Nepal. *The Tourism–Disaster–Conflict Nexus*, Emerald Publishing Limited.
39. Van Eck, N. J. and L. Waltman (2016). "VOSviewer Manual: Version 1.6. 5." Universiteit Leiden
40. Walker, B., Holling, C. S., Carpenter, S. R., & Kinzig, A. (2004). Resilience, adaptability and transformability in social–ecological systems. *Ecology and society*, 9(2).
41. Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational research methods*, 18(3), 429-472.

